

АКТУАЛЬНІСТЬ ЖЕНЕВСЬКИХ КОНВЕНЦІЙ: ШЛЯХИ ТЛУМАЧЕННЯ

THE RELEVANCE OF THE GENEVA CONVENTIONS:
APPROACHES TO INTERPRETATION

Лисик В.М., к.ю.н.,

доцент кафедри міжнародного права

Львівський національний університет імені Івана Франка

orcid.org/0000-0003-2110-9825

Мокрецова Є.М., студентка IV курсу факультету міжнародних відносин

Львівський національний університет імені Івана Франка

orcid.org/0009-0009-2402-7260

Стаття присвячена аналізу актуальності Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року у контексті сучасного збройного конфлікту між Україною та російською федерацією. У роботі обґрунтовано, що незважаючи на 75-річну історію, норми ЖК залишаються єдиним універсальним та незамінним інструментом для захисту прав жертв війни та обмеження методів ведення бойових дій.

У процесі дослідження встановлено, що юридична необхідність застосування МГП не викликає сумнівів, попри небезпечні спроби називати ЖК «неефективними» через системні порушення з боку агресора. Авторами виявлено, що порушення норм не свідчить про їхню недоречність, оскільки щоденне виконання приписів гуманітарного права дозволяє зберігати мінімальні стандарти гуманності в умовах конфлікту.

Особливу увагу приділено проблемам відповідальності. Досліджено як позитивні зрушення (видача МКС ордерів на арешт вищого керівництва РФ, ратифікація Україною Римського статуту), так і системні перешкоди: обмеженість юрисдикції міжнародних інстанцій та небажання окремих держав співпрацювати у питаннях передачі осіб, щодо яких видано міжнародний ордер на арешт. Також виявлено, що ефективному правозастосуванню заважає невідповідність національного законодавства міжнародним стандартам, що вимагає негайної гармонізації внутрішніх норм із положеннями Римського статуту.

У статті також висвітлено потребу в детальному нормативному врегулюванні використання новітніх засобів війни, зокрема вибухової зброї з широким радіусом ураження, в населених пунктах. Оскільки чинне МГП не містить прямої заборони на таку зброю, це спричиняє масові жертви серед цивільного населення та руйнування інфраструктури. Автори переконані, що вирішення цих викликів можливе лише через поєднання поширення знань про МГП, посилення відповідальності на всіх рівнях та прийняття нових міжнародних договорів, які адаптують «право Женеви» до реалій урбанізованих конфліктів XXI століття.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, міжнародний збройний конфлікт, Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 р., цивільне населення, воєнні злочини, відповідальність.

The article is devoted to the analysis of the relevance of the Geneva Conventions on the protection of war victims of 1949 in the context of the current armed conflict between Ukraine and the Russian Federation. The study substantiates that, despite their 75-year history, the norms of the GC remain the only universal and indispensable tool for protecting the rights of war victims and limiting the methods of conducting hostilities.

The research establishes that the legal necessity of applying IHL is unquestionable, despite dangerous attempts to label the GC as "ineffective" due to systemic violations by the aggressor. The authors found that violations of the norms do not indicate their irrelevance, as daily compliance with humanitarian law provisions allows maintaining minimal standards of humanity under conflict conditions.

Particular attention is paid to issues of accountability. The study examines both positive developments (the ICC issuing arrest warrants for the top leadership of the Russian Federation, Ukraine's ratification of the Rome Statute) and systemic obstacles: the limited jurisdiction of international courts and the unwillingness of certain states to cooperate in the surrender of persons subject to an international arrest warrant. It was also found that effective law enforcement is hindered by the inconsistency of national legislation with international standards, which requires the immediate harmonization of domestic norms with the provisions of the Rome Statute.

The article also highlights the need for detailed regulatory frameworks for the use of new means of warfare, particularly explosive weapons with wide-area effects, in populated areas. Since current IHL does not contain a direct prohibition on such weapons, this leads to mass civilian casualties and destruction of infrastructure. The authors argue that addressing these challenges is possible only through a combination of spreading knowledge about IHL, strengthening accountability at all levels, and adopting new international treaties that adapt the "law of Geneva" to the realities of urbanized conflicts in the 21st century.

Key words: international humanitarian law, international armed conflict, the Geneva Conventions of 1949, civilian population, war crimes, responsibility.

Постановка проблеми. Під час церемонії закриття Дипломатичної конференції ООН у Женеві у 1949 р. її президент, Макс Петіті'єр, у своїй заключній промові зазначив: "Це наша палка надія, що ці конвенції (тобто Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 р.) ніколи не прийдеться застосовувати"[1, с. 553]. Однак, як показали наступні десятиліття, цьому прагненню ніколи не судилось бути втіленим. За даними МКЧХ [2], зараз у світі існує понад 130 збройних конфліктів, в яких беруть участь понад 60 держав і близько 120 недержавних збройних угруповань. Україна не стала винятком, і вже практично понад 10 років наша держава бореться не тільки за повернення свого status quo, але й за захист прав жертв

війни в ході сучасного збройного конфлікту з російською федерацією.

Так, відповідно до Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. (далі – ЖК), починаючи з 2014 року, події на території України класифікуються як збройний конфлікт. Відповідно до звітів Офісу прокурора Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), проведених у період з 2015 року по 2020 рік [3], окупація Автономної Республіки Крим класифікувалась як міжнародний збройний конфлікт, а бойові дії на Сході України свідчили про наявність міжнародного та неміжнародного збройних конфліктів одночасно. Тобто, відповідно до спільної статті 2 Женевських конвенцій, як українська так і росій-

ська сторона були зв'язані нормами міжнародного гуманітарного права (далі – МГП), які в багатьох аспектах були безпрецедентно знехтувані, а безкарність порушників, невиключно, призвела до нового етапу конфлікту.

22 лютого 2024 року РФ розпочала т. зв. “спеціальну воєнну операцію” (кваліфіковану ГА ООН як “агресія” в розумінні порушення статті 2 Статуту ООН [4]). З точки зору МГП, кваліфікація збройного конфлікту не має значення, адже це підірвало б самі основи “*jus in bello*”, як права, яке застосовується сторонами, незалежно від правомірності застосування ними сили у конфлікті. З чого ми можемо зробити висновок, що юридична необхідність застосування норм МГП, зокрема і права Женеви не викликає сумнівів.

Тим не менше, у сучасному світі набирає обертів небезпечна тенденція називати ЖК неефективними, ба більше того – непотрібними [5]. Ця популістична теза абсолютно не відповідає дійсності (далі в статті), однак вона може знайти відгук в думках і діях багатьох, чие життя так чи інакше пов'язане з сучасним збройним конфліктом. Тому сьогодні – через 76 років після укладення ЖК та у розпал збройного конфлікту між Україною та РФ – важливо підтвердити, що ЖК залишаються невід'ємним інструментом регулювання ведення воєнних дій, а також – окреслити виклики, що постали перед МГП і потребують детальнішого врегулювання у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З часу прийняття Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. у науці МГП активно досліджувалося їх застосування в контексті новітніх збройних конфліктів (Corten O., Cumin D., Jeannot S., Sandoz Y., Werle G.). Однак наявні розробки не дають відповідь на численні питання, які постали в контексті збройного конфлікту між Україною і РФ. Це спричиняє актуальність як зарубіжних (Carone F., Forthyte D., Jang W., Kalandarishvili-Mueller N., Schmitt M.), так і вітчизняних досліджень цієї тематики (Короткий Т., Кориневич А., Тропін З.), а їхня значущість вимагає подальшого наукового вивчення і втілення на практиці.

Постановка завдання. Довести актуальність ЖК в контексті збройного конфлікту між Україною і РФ; проаналізувати нормотворчий і процесуальний прогрес на національному і міжнародному рівні, пов'язаний зі збільшенням ефективності ЖК; охарактеризувати виклики, які стоять перед ЖК і МГП в цілому та шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. З початку повномасштабного вторгнення, як українські органи та неурядові організації, так і численні міжнародні організації займаються фіксацією воєнних злочинів РФ, вчинених на території України (напр., станом на 31.01.2025 слідчі Національної поліції України розпочали 140 956 кримінальних проваджень за фактами злочинів, скоєних військовими РФ та їх пособниками на території України [6]). Багато з них (воєнних злочинів) прямо не вказані у ЖК, однак класифікуються як такі, відповідно до тлумачення існуючих норм ЖК.

Наприклад, РФ звинувачується у створенні та адмініструванні діяльності фільтраційних таборів на території України. У звіті ОБСЄ “Про порушення МГП (1 квітня – 25 червня 2022 року)” зазначено: “Люди, які переселяються з окупованих територій, мають проходити перевірку через центри, де збирають їхні особисті дані. Є повідомлення про те, що в таких центрах людей піддають жорстоким допитам та принизливим особистим обшукам. Схоже, що допити та обшуки мають на меті встановити, чи воювали ці особи на боці України, чи мали зв'язок з батальйонами “Азов”. Якщо це з'ясується, такі люди відокремлюються від інших і часто просто зникають. За даними російських джерел, ці заходи спрямовані на те, щоб “українські націоналісти не проникли в РФ під виглядом біженців і змогли уникнути покарання” [7, с. 68]. Попри відсутність терміну фільтрація в ЖК, незаконність створення та діяльності фільтраційних таборів не викли-

кає сумніву [8]. Так, заборону відповідних дій ми можемо витлумачити з норм ЖК IV, стосовно правил інтернування цивільних осіб. Відповідно до статті 42 цієї конвенції: “Розпорядження стосовно інтернування або примусового виселення осіб, що перебувають під захистом, може бути видане лише тоді, коли це є абсолютно необхідним для забезпечення безпеки держави, яка затримує”. Тобто, інтернування та примусове поселення на визначеній території постають як крайні заходи, яким може бути піддана особа, захищена відповідно до ЖК IV (що не є випадком РФ, зважаючи на масовість заходів спрямованих проти цивільного населення). Проблему безпеки держави можна пояснити випадками прямої участі у бойових діях, наданням допомоги ворогу, членством в організаціях, що викликають заворушення, здійснення підірвних актів на території держави, що затримує [9, с. 190] (тобто навіть участь в бригаді спеціального призначення “Азов” не могло слугувати приводом інтернування). До того ж РФ знехтувала процесуальними вимогами, згідно з якими інтернування особи має бути розглянуто, а за необхідності переглянуто відповідним судом чи адміністративною радою [10].

Таким чином, розміщення РФ цивільних осіб у фільтраційних таборах є порушенням вищезазначеної норми, хоч прямо “створення та діяльність фільтраційних таборів” у ній не згадані. Це доводить універсальний характер норм ЖК з точки зору “букви закону”, а реакція міжнародної спільноти на їх порушення з боку РФ – їх універсальність з точки зору “духу закону”:

Так, на засіданні РБ ООН №15023 [11], у відповідь на численні звинувачення російський представник заявив: “Термін “фільтрація” не має чіткого визначення у МГП. Якщо спікери ідентифікували тих громадян України, які бажають приїхати до РФ, то це нормальна практика для будь-якої армії. Переміщені особи проходять реєстрацію, коли прибувають на російський кордон так само, як і в інших країнах, які приймають українських біженців”. З одного боку, у міжнародних організаціях, де РФ ще є членом, її представники продовжують виправдовувати свої вчинки, залишаючись безкарними, з іншого – міжнародна спільнота засуджує діяльність РФ, що на практиці підтверджується постійним санкційним тиском на РФ.

Водночас ефективність ЖК значною мірою залежить від заходів, вжитих на національному рівні сторонами збройного конфлікту. Далі у цій статті особлива увага приділяється питанню притягнення осіб до індивідуальної кримінальної відповідальності за вчинення воєнних злочинів.

Женевські конвенції 1949 року та Додатковий протокол I до них від 8 червня 1977 року зобов'язують держави криміналізувати серйозні порушення МГП у своєму національному законодавстві (зокрема, ст. 49 ЖК I). Це означає обов'язок держав-учасниць переслідувати осіб, які вчинили або наказали вчинити діяння, що становлять серйозні порушення МГП. Україна виконала цю вимогу шляхом включення до Кримінального кодексу України статті 438 «Порушення законів та звичаїв війни» («Воєнні злочини», згідно зі змінами від 09.10.2024) [12] яка, однак, потребує подальшого розширення та уточнення.

Поряд із національною юрисдикцією держав, юрисдикцією щодо воєнних злочинів наділений Міжнародний кримінальний суд (МКС). Його компетенція поширюється як на держави-учасниці Римського статуту, так і на держави, які не ратифікували Статут, але зробили заяви про визнання юрисдикції Суду відповідно до статті 12. Протягом тривалого часу саме на цій підставі МКС здійснював юрисдикцію щодо ситуації в Україні. Важливим етапом стало ухвалення 21 серпня 2024 року Закону України «Про ратифікацію Римського статуту МКС» [13], що закріпив статус України як повноправної держави-учасниці.

Разом із тим ефективному застосуванню цього закону можуть існуючі розбіжності між положеннями Рим-

ського статуту та національним законодавством. Прикладом є стаття 624 Кримінального процесуального кодексу України [14], згідно з якою проведення деяких процесуальних дій Прокурором МКС здійснюється за погодженням із прокурором або з дозволу слідчого судді чи суду, що суперечить статті 15 Римського статуту, в якій вказано, що Прокурор може почати вести розслідування після наявності санкції Палати досудового провадження МКС. Тому актуальним залишається питання гармонізації національного законодавства з положеннями Римського статуту.

2 березня 2022 року Прокурор МКС оголосив про початок розслідування ситуації в Україні [15]. Станом на сьогодні Суд видав шість ордерів на арешт представників російського політичного та військового керівництва, зокрема В. Путіна та М. Львової-Белової (за воєнні злочини незаконної депортації та переміщення дітей) [16], а також С. Кобилаша, В. Соколова [17], С. Шойгу і В. Герасимова [18] (за воєнні злочини, пов'язані з нападами на цивільні об'єкти та спричиненням надмірної супутньої шкоди, а також за окремі злочини проти людяності).

Попри це, діяльність МКС стикається з низкою обмежень. По-перше, поки що МКС видав ордери на арешт за доволі обмежені види воєнних злочинів, зокрема, через труднощі доведення останніх. По-друге, юрисдикція МКС не визнається деякими державами, позиція яких має істотне значення для цього конфлікту. По-третє, практика свідчить, що навіть окремі держави-учасниці Римського статуту не завжди готові виконувати обов'язок співпраці з Судом, зокрема щодо арешту та передачі осіб, підозрюваних у вчиненні міжнародних злочинів.

Щодо питань, які потребують детальнішого врегулювання в МГП, пропонуємо звернутись до звіту МКЧХ, присвяченому 70-літтю Конвенцій [19]. МКЧХ описує наступні виклики: використання нових технологій ведення військових дій, потреби цивільного населення під час тривалих збройних конфліктів, МГП і недержавні збройні угруповання, застосування МГП до держав, що борються з тероризмом, клімат і збройні конфлікти, урбанізація збройних конфліктів і, нарешті, сприяння більш строгому дотриманню МГП. У контексті збройного конфлікту в Україні пропонуємо розглянути два останні виклики, зокрема проаналізувавши їхню апікабельність до сьогоднішньої ситуації та можливі шляхи вирішення.

Оскільки зараз міста все частіше опиняються під атаками ворожої сторони, головний удар припадає на цивільне населення: відповідно до національних і міжнародних звітів про наслідки ракетних атак РФ по українських населених пунктах, вони спричинили численні жертви серед цивільного населення та руйнування цивільних об'єктів. Безпрецедентними є атаки РФ на об'єкти критичної інфраструктури: починаючи з 2022, російські військові завдають ракетних ударів по трансформаторних підстанціях, електростанціях, ГЕС, ТЕС, нафтобазах, аеропортах, мостах тощо.

Як ЖК так і звичаєве МГП закріплюють принципи розрізнення і пропорційності, забороняють невибіркові напади, вимагають від сторін вживати запобіжні заходи при здійсненні нападів для захисту цивільного населення і цивільних об'єктів. Однак, втілення цих принципів на практиці ставить чимало запитань.

До прикладу, 27 червня 2023 року в місті Краматорськ сталося влучання в ресторан, внаслідок якого загинули 11 осіб, поранено 64 особи, зруйновано будівлю. Згідно з різними джерелами, в пікові години відвідування в ресторані перебували як цивільні особи, так і військовослужбовці. Комісія УВКПЛ [20, с. 8] дійшла висновку, що атака була невибірковою, оскільки, серед іншого, не була спрямована на конкретний військовий об'єкт. Також Комісія встановила, що, незважаючи на деяку військову присутність, напад водночас спричинив втрати та поранення

серед цивільного населення та пошкодження, які були надмірними по відношенню до можливої військової переваги, і тому були непропорційними. До того ж атакуючі сили не вжили можливих запобіжних заходів, наприклад, не впевнилися в тому, що атакований об'єкт не є цивільним, що також є порушенням МГП.

Однак, не всі атаки РФ спричиняють однозначне засудження. Юридичні проблеми кваліфікації, серед іншого, включають необхідність додаткового роз'яснення таких понять як “надмірна шкода” і “військова перевага” (часто це виступає причиною маніпуляції ворожої сторони щодо пропорційності тих чи інших нападів), оцінку супутньої шкоди, змішування військового та цивільного населення, використання об'єктів у військових і в цивільних цілях одночасно.

Поряд з юридичними труднощами кваліфікації атак, іншою проблемою є неналежне врегулювання застосування вибухової зброї з широким радіусом ураження. Окрім прямої дії на життя, здоров'я та майно цивільних осіб, є також широкий ряд непрямих наслідків. В Україні атаки саме із застосуванням цієї зброї залишаються основною причиною смертей та поранень серед цивільного населення.

Тим не менше, МГП не забороняє використання цього виду зброї проти військових об'єктів, розташованих у населених пунктах, з врахуванням, зокрема, принципу розрізнення та пропорційності. Проблема полягає у важкості використання такої зброї проти конкретних військових об'єктів: високий ризик того, що вона вражатиме не лише військові об'єкти, а й цивільних осіб і цивільні об'єкти без розрізнення.

МКЧХ притримується думки, що “у зв'язку з високою ймовірністю невибіркових наслідків, незважаючи на відсутність однозначної правової заборони, слід уникати використання вибухової зброї з широким радіусом ураження у густонаселених районах”. Уніфіковані міжнародні договори, які б містили чіткі обмеження застосування цієї зброї відсутні. Певний прогрес було зроблено шляхом прийняття “Політичної декларації про посилення захисту цивільного населення від гуманітарних наслідків, спричинених застосуванням вибухової зброї в населених пунктах [21]” у 2022 році, тим не менше остання не має обов'язкової юридичної сили і не містить заборони використання цієї зброї в містах.

Це нашоєму думку, що, по-перше, необхідно сприяти виконанню державами норм МГП, зокрема, щодо мінімізації супутньої шкоди при розробці та втіленні ними стратегій ведення військових дій з використанням цього типу зброї. По-друге, існує необхідність врегулювання її використання шляхом прийняття міжнародних договорів.

Щодо сприяння більш строгому дотриманню норм МГП, то ЖК відносяться до тих небагатьох міжнародних договорів, які були ратифіковані всіма державами світу. Однак, як видно із численних даних про їх порушення, стверджувати про універсальне дотримання ЖК неможливо. Враження посилюються, як ми зазначали у вступі, освітленням цих інцидентів у ЗМІ, і як наслідок – поява небезпечної риторики, що ставить під сумнів необхідність дотримання МГП всіма сторонами конфлікту. З цього приводу ми хочемо висловити кілька важливих тез, застосовуваних, у тому числі до збройного конфлікту в Україні.

По-перше, порушення норм МГП не означає його недоречності. Випадки виконання сторонами приписів МГП мають місце кожного дня, хоч про них не повідомляють в новинах. Фактична ж відсутність порушень МГП свідчить про його дотримання [22].

По-друге, проблемою МГП є не погана нормативна врегульованість цієї галузі, а недостатній рівень її дотримання. Як видно з прикладів у цій статті, дійсних норм і принципів МГП достатньо, аби зберегти мінімальні стандарти гуманності у розпалі збройного конфлікту. Що

ж до необхідності дотримання норм, то шляхи їх вирішення включають наступні варіанти: поширення знань про важливість дотримання МГП серед комбатантів і цивільного населення; вдосконалення механізмів дотримання норм МГП та притягнення до відповідальності за їх порушення. Тобто норми МГП можуть запобігати злочинам лише за умови, що всі держави вживають заходів для виконання своїх правових зобов'язань, а усі сторони у збройних конфліктах сповнені рішучості їх дотримуватися. Зрозуміло, що в контексті збройного конфлікту в Україні цей обов'язок виник і в громадян України, а його актуальність не втрачається упродовж всього збройного конфлікту, яких би обертів він не набрав. Щодо механізмів притягнення до відповідальності, то МКЧХ наголошує на необхідності належного включення норм МГП у законодавство держав та у керівні документи збройних сил, а також проведення розслідувань порушень МГП державами-учасницями, які мають відповідну юрисдикцію. У ситуації сучасного збройного конфлікту перед нашою державою постає завдання вдосконалення способів притягнення РФ до відповідальності через наявні національні та міжнародні механізми, про які згадувалось вище.

По-третє, в самих витоках існування МГП лежить відповідь на питання, чому його порушень не можна уникнути. Карл фон Клаузевіц у праці "Про війну" [23] так визначив останню: "Війна – це акт насилля, спрямований на те, аби змусити ворога виконати нашу волю. Кожний супротивник створює закон для іншого, звідси – взаємні дії, які доходять до крайнощів". Тобто, існування війн і супутнього насилля – це аксіома, сформульована Клаузевіцом, і підтверджена тисячоліттями історії. МГП ж покликано мінімізувати наслідки цієї аксіоми і, наскільки це можливо, створити межі війни і захистити всіх її жертв.

Висновки. Застосування норм Женевських конвенцій залишається єдиним універсальним способом захисту жертв війни. Водночас, попри ратифікацію цих документів усіма державами світу, існують значні труднощі з їх практичним дотриманням та механізмом притягнення до відповідальності за їх порушення.

Попри позитивні тенденції в рамках міжнародного механізму притягнення до індивідуальної відповідальності за воєнні злочини (напр. видача ордерів на арешт вищого керівництва РФ та ратифікація Римського статуту Україною), у цій сфері залишається низка системних проблем. До них належать обмеженість територіальної юрисдикції МКС, небажання держав-учасниць співпрацювати з МКС щодо видачі правопорушників тощо. Крім того, застосуванню МГП перешкоджає невідповідність між нормами внутрішнього законодавства і Римським статутом.

Також перед ЖК і МГП в цілому стоять такі виклики, як відсутність детального нормативного врегулювання новітніх засобів і методів ведення воєнних дій, зокрема використання вибухової зброї з широким радіусом ураження в містах. Оскільки існуючі норми МГП не містять прямої заборони на застосування такої зброї проти військових об'єктів у населених пунктах, це створює високий ризик невибіркового ураження цивільного населення та руйнування критичної інфраструктури. Автори переконані, що необхідно сприяти виконанню державами діючих норм МГП щодо мінімізації супутньої шкоди при розробці та втіленні стратегій ведення воєнних дій із використанням цього типу зброї, а також врегулювати її застосування шляхом прийняття нових міжнародних договорів. Зрештою, МГП покликано створювати межі війни та захищати її жертв, мінімізуючи наслідки насилля, яке за своєю природою схильне до крайнощів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Discours de M. Max Petitpierre, vice-président du Conseil Fédéral suisse, président de la Conférence Diplomatique de Genève. *Revue Internationale de la Croix-Rouge et Bulletin international des Sociétés de la Croix-Rouge*. 1949. P. 549-553. DOI:10.1017/S1026881200130594.
2. ICRC Annual Report 2024. URL: <https://www.icrc.org/en/report/icrc-annual-report-2024> (дата звернення: 06.11.2025).
3. ICC Report on Preliminary Examination Activities. 2020. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/2020-PE/2020-pe-report-eng.pdf> (дата звернення: 06.11.2025).
4. Resolution adopted by the General Assembly on 2 March 2022 URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/ES-11/1> (дата звернення: 06.11.2025).
5. Findings of survey on the Geneva conventions for the ICRC. URL: <http://surli.li/lzwkgh> (дата звернення: 06.11.2025).
6. Російські воєнні злочини: оновлені дані станом на 31 січня 2025 року. МБС України. URL: <https://surli.li/ybmgkm> (дата звернення: 07.11.2025).
7. Report on violations of international humanitarian and human rights law, war crimes and crimes against humanity committed in Ukraine (1 april – 25 june 2022). 115 p. URL: <http://surli.li/cwishc> (дата звернення: 07.11.2025).
8. Kalandarishvili-Mueller N. Civilians are Protected Under GC IV 1949: The Illegality of Russian Filtration Camps under IHL. *Blog of the European Journal of International Law*. 2022. URL: <http://surli.li/mtlphv> (дата звернення: 07.11.2025).
9. Мельцер Н. Міжнародне гуманітарне право. Загальний курс: довідкове видання. МКЧХ. Київ, 2020. 398 с. URL: <https://surli.cc/kxhjut> (дата звернення: 07.11.2025).
10. Hassan v. United Kingdom, Grand Chamber Judgment, Ap no. 29750/09 (2014) §106 and 104). URL: <https://surli.li/fwrymd> (дата звернення: 07.11.2025).
11. Reports of Russian Federation Forces Putting Ukrainian Civilians in 'Filtration' Camps Must Be Investigated, Senior Officials Tell Security Council. URL: <http://surli.li/aghsaq> (дата звернення: 07.11.2025).
12. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
13. Закон України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього». *Відомості Верховної Ради України*. 2025, № 1-2. Ст.1. URL: <https://surli.li/tmvmcg> (дата звернення: 16.10.2025).
14. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
15. Statement of ICC Prosecutor, Karim A.A. Khan QC, on the Situation in Ukraine: Receipt of Referrals from 39 States Parties and the Opening of an Investigation. URL: <http://surli.li/wnkuc> (дата звернення: 07.11.2025).
16. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. URL: <http://surli.li/pqoknv> (дата звернення: 07.11.2025).
17. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Sergei Ivanovich Kobylash and Viktor Nikolayevich Sokolov URL: <http://surli.li/yoeqsc> (дата звернення: 07.11.2025).
18. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Sergei Kuzhugetovich Shoigu and Valery Vasilyevich Gerasimov. URL: <http://surli.li/lwcvy> (дата звернення: 07.11.2025).
19. ICRC report on IHL and the challenges of contemporary armed conflicts URL: <http://surli.li/reuyyg> (дата звернення: 05.12.2025).
20. Human Rights Council report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. 21 p. URL: <http://surli.li/cmlmle> (дата звернення: 05.12.2025).
21. Political Declaration on Strengthening the Protection of Civilians from the Humanitarian Consequences arising from the use of Explosive Weapons in Populated Areas. URL: <http://surli.li/vjzqpk> (дата звернення: 05.12.2025).
22. Без міжнародного гуманітарного права війна перетворюється на необмежене насильство. *Всеукраїнське професійне юридичне видання*. URL: <http://surli.li/fhektp> (дата звернення: 05.12.2025).
23. von Clausewitz, C. On War. (J. J. Graham, Trans.). *Wordsworth Editions*. 1997.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.11.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025
 Дата публікації: 31.12.2025